

Сергій А. Єрохін<sup>1</sup>, Юрій М. Сафонов<sup>2</sup>

## РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

*Мета роботи полягає в розкритті ролі держави у формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики України в умовах європейської інтеграції.*

*Розвиток світової торгівлі на сучасному етапі відбувається за активної участі держави у формуванні торговельних потоків шляхом використання механізму державного регулювання. Це дає можливість поєднувати не завжди співпадаючі національні й міжнародні інтереси. Участь України в процесах неоліберальної глобалізації перетворила її на сировинний придаток розвинутих країн, в результаті чого наша держава втратила значну частину свого потенціалу.*

*Сучасне погіршення економічного стану України ускладнює розв'язання проблеми адаптації до соціальних стандартів ЄС, а відповідно й вступу до нього, тому питання ролі держави у формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики в умовах європейської інтеграції набуває важливого значення і вимагає детального дослідження. Держава створює необхідну правову базу, яка містить заходи з визначення прав приватної власності й гарантування дотримання контрактів. Уряд також установлює "правила гри", регулюючи відносини між підприємствами, постачальниками ресурсів і споживачами. Базуючись на законодавстві, держава виконує функції арбітра у сфері зовнішньоекономічних зв'язків. Найважливішим інструментом досягнення мети має стати вдосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності у напрямку оптимального поєднання відкритості національної економіки з ризиками економічного розвитку в умовах глобалізації світового господарства та прискорення вступу до ЄС.*

*Ключові слова:* державне регулювання зовнішньої торгівлі, інструменти зовнішньоторговельної політики, макроекономічні показники, платіжний баланс, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, інтеграція України у світову економіку.

*Табл. 2. Літ. 13.*

*JEL Classification:* I28, F15

*DOI:* 10.32752/1993-6788-2022-1-252-253-121-132

Sergii A. Ierokhin, Yurii M. Safonov

## THE ROLE OF THE STATE IN THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF FOREIGN TRADE POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION

*The objective of the paper is to reveal the role of the state in the formation and implementation of Ukraine's foreign trade policy in the conditions of the European integration.*

*At present development of world trade is under the impact of the active participation of the states in the trade flows formations through the use of the mechanism of state regulation. This makes it possible to combine national and international interests, which do not always coincide. Ukraine's participation in the processes of neoliberal globalization turned it into a raw material appendage of developed countries, as a result of which Ukraine lost a significant part of its potential.*

*The current deterioration of Ukraine's economic condition makes it difficult to solve the problem of adaptation to the social standards of the EU, and, accordingly, the accession to it, therefore the issue of the role of the state in the formation and implementation of foreign trade policy in the*

<sup>1</sup> National Academy of Management. Ukraine.

<sup>2</sup> Institute of Education Content Modernization. Ukraine.

*conditions of European integration becomes important and requires detailed research. The state creates the necessary legal framework, which includes measures to define private property rights and guarantee compliance with contracts. Government also sets the “rules of the game” by regulating the relationship between businesses, resource providers and consumers. Based on legislation, the state acts as an arbiter in the field of foreign economic relations. The most important tool for achieving the goal should be the improvement of the mechanism of regulation of foreign economic activity in the direction of the optimal combination of the openness of the national economy with the risks of economic development in the conditions of globalization of the world economy and acceleration of accession to the EU.*

**Keywords:** state regulation of foreign trade, instruments of foreign trade policy, macroeconomic indicators, balance of payments, Association Agreement between Ukraine and the EU, integration of Ukraine into the world economy.

**Peer-reviewed, approved and placed:** 11.06.2022.

**Постановка проблеми.** Пришвидшення процесів глобалізації наприкінці ХХ-го століття посилило економічну незалежність більшості країн унаслідок радикальної диверсифікації потоків товарів, послуг та фінансового капіталу. Для значної кількості країн політика експортно-орієнтованої індустріалізації та інтеграція у глобальну економіку були визначальними для економічного розвитку. Розширення виробничих систем за межі національних кордонів через прямі іноземні інвестиції та міжнародні суб-контракти поглибило функціональну інтеграцію світової економіки. Це сприяло стрімкому економічному зростанню багатьох країн та цілих регіонів, зокрема Південно-Східної Азії [1, с. 39]. Проте стало очевидним, що прибутки і вигоди від глобалізації розподілені нерівномірно: участь України в процесах неоліберальної глобалізації перетворила її на сировинний придаток розвинутих країн, в результаті чого наша держава втратила значну частину свого потенціалу. Погіршення економічного стану України ускладнює розв'язання проблеми адаптації до соціальних стандартів ЄС, а відповідно й вступу до нього, тому питання ролі держави у формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики в умовах європейської інтеграції набуває важливого значення і вимагає дослідження.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблематиці ролі держави у формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики в умовах посилення глобалізаційних процесів присвячено численну кількість робіт вітчизняних економістів, серед яких на особливу увагу заслуговують праці Н.М.Богацької [2], В.С. Будкіна, І.В. Бураковського, Т.О. Власюка [3], В.М. Гейця, А.А. Гриценка [4], О.П. Гребельника [5], А.А. Мазаракі [6], В. Матвєєвої [7], В.Є. Новицького, О.А. Онищенка [8] та багатьох інших учених.

**Мета дослідження** полягає в розкритті ролі держави у формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики України в умовах європейської інтеграції.

**Основні результати дослідження.** Пожвавлення процесів інтеграції та глобалізації зумовлюють зростання масштабності міжнародних торговельних відносин та стимулюють відповідні зміни у системах регулювання обміну товарами та послугами. У рамках цих систем формується механізм регулювання міжнародної торгівлі, що, в свою чергу, відображається на

зовнішньоторговельній політиці окремих держав та потребує трансформації їх регуляторної політики. Для економіки України, яка має високий рівень зовнішньої відкритості, ефективна зовнішньоторговельна політика є вагомим фактором захисту національних інтересів, підвищення міжнародної конкурентоспроможності та забезпечення економічної безпеки держави в цілому [3, с. 133-134]. Очевидно, що зовнішньоторговельна політика посідає особливе місце серед державних політик і відіграє найважливішу роль у забезпеченні ефективного функціонування національної економіки в сучасних умовах посилення інтеграційних процесів.

Як нами було зазначено у попередніх дослідженнях, оцінка економічної політики та її дії на відкриту економіку є предметом суперечок серед економістів та політиків. Наприклад, багато економістів дефіцит поточного рахунку вважають дуже серйозною проблемою. Оскільки він відображає низький рівень заощаджень у країні, це означає, що населення країни менше відкладає на майбутнє. У закритій економіці низький рівень заощаджень призводить до низького обсягу інвестицій, а відтак, до менших запасів капіталу в майбутньому. У відкритій економіці низький рівень заощаджень веде до збільшення зовнішнього боргу, який, природно, має бути виплачений. В обох випадках високий рівень поточного споживання веде до зниження рівня споживання в майбутньому, а це означає, що майбутні покоління повинні перейняти на себе тягар низького рівня національних заощаджень. У той же час, дефіцит поточного рахунку не завжди відображає несприятливі процеси в економіці країни. Наприклад, коли країни, що розвиваються встають на шлях індустріалізації, вони часто фінансують великі обсяги інвестицій за рахунок зарубіжних позик. У цьому разі додатне сальдо руху капіталу і дефіцит рахунку поточних операцій є показником економічного розвитку [9, с. 136-137].

Позитивні результати від залучення національної економіки у світове господарство можливі при використанні тих чи інших інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі. А це потребує аналізу їх застосування та наслідків дії на світове співтовариство загалом й економіку конкретної країни зокрема. Це, своєї черги, актуалізує проблему використання належного економіко-математичного інструментарію й побудови моделей розвитку економічних процесів, зокрема, при укладанні угод про вільну торгівлю. Попри відчутні досягнення вітчизняних науковців і колективів НДІ у сфері моделювання інтеграційних процесів у міжнародній економіці, існує необхідність у вдосконаленні методик розрахунків наслідків укладання Україною угод про вільну торгівлю та про надання інших преференцій у торгівлі з країнами світу. Цей процес ускладнюється низкою державних стандартів щодо таких методик [10, с.148].

Зовнішньоторговельна політика держави припускає цілеспрямовані дії при визначенні режиму регулювання торговельних зв'язків й оптимізації участі в міжнародному поділі праці. За відсутності досконалих режимів та механізмів взаємодії органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності відбувається послаблення позицій країни на шляху інтеграції з міжнародною системою господарських зв'язків. Політика регулювання

зовнішньоекономічної діяльності покликана вирішувати важливі завдання з економічної та фінансової збалансованості зовнішньоторговельних операцій з окремими країнами й регіонами для забезпечення стабільного економічного розвитку та зростання рівня життя населення, не нехтуючи при цьому принципами економічної безпеки [5, с.45]. Економічна безпека зовнішньоторговельної сфери має досягатися на основі органічного взаємозв'язку і взаємозалженості національного і світового ринку, підвищення рівня конкурентоспроможності товарів і послуг національного виробництва, високого ступеня адаптованості національної економіки до умов і вимог світового господарства, забезпечення балансу інтересів вітчизняних суб'єктів світових ринків, що потребують як заходів протекціоністського захисту, так і інструментів політики лібералізації [3, с.510]. Розвиток світової торгівлі на сучасному етапі відбувається за активної участі держави у формуванні торговельних потоків шляхом використання механізму державного регулювання. Це дає можливість поєднувати не завжди співпадаючі національні й міжнародні інтереси.

Держава створює необхідну правову базу, яка містить заходи з визначення прав приватної власності й гарантування дотримання контрактів. Уряд також установлює “правила гри”, регулюючи відносини між підприємствами, постачальниками ресурсів і споживачами. Базуючись на законодавстві, держава виконує функції арбітра у сфері зовнішньоекономічних зв'язків. Найважливішим інструментом досягнення цієї мети має стати вдосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності у напрямку оптимального поєднання відкритості національної економіки з ризиками економічного розвитку в умовах глобалізації світового господарства [9, с.117].

Процеси розбудови ринкової економіки в Україні відбувалися паралельно з включенням народного господарства в глобальну економіку, в процеси неоліберальної глобалізації світового господарства. З певною умовністю можна констатувати, що в умовах перебування економіки України у статусі частини економіки СРСР її функціонування відбувалося під впливом планових директив з центру і базувалося на засадах принципу демократичного централізму, коли доводилися конкретні натурально-вартісні завдання, у натуральному й грошовому вимірі. В умовах же ринкової економіки суб'єкти господарювання самостійно встановлювали собі конкретні завдання, котрі визначалися фінансовими показниками локального й глобального ринків, й місце демократичного централізму зайняв фінансовий централізм. Якщо раніше, в адміністративній економіці, головним важелем регулювання економічних процесів були планові завдання, доведені до суб'єктів господарювання, а метою було їх виконання, то в умовах ринкової економіки фінанси стали головним важелем регулювання економічних процесів, а максимізація прибутку — головною їх метою [11, с.254-255]. Надмірна лібералізація економічних відносин в умовах відкритості внутрішнього ринку, недостатнього державного контролю за процесами розвитку більшості ринкових сегментів, їх монополізації та тінізації, зумовлює значне перевищення темпів приросту імпорту над динамікою внутрішнього промислового виробництва і ВВП. Це формує вразливість національної

економіки по відношенню до кризових явищ світового економічного розвитку та несприятливої кон'юнктури зовнішніх ринків. Водночас внутрішній споживчий ринок насичується товарами, виготовленими не на території України. При цьому критично великі обсяги імпорту мають місце щодо продукції галузей економіки, які забезпечують значну частку фінансових надходжень у бюджети усіх рівнів. Більш того, окреслилася чітка тенденція послідовного витіснення національних товаровиробників з досить обмеженого фінансовими можливостями споживачів внутрішнього ринку [3, с. 515].

При цьому треба враховувати особливість сучасних національних систем регулювання зовнішньої торгівлі, а саме їх комплексний характер. Його суть зводиться до використання багатосторонніх інструментів регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, які взаємодіють між собою, по-різному впливають на експортно-імпортні операції і взаємодоповнюють один одного. В узагальненому вигляді ці інструменти включають:

- економічні засоби управління й регулювання зовнішньої торгівлі: мито, митні збори, зрівнювальне прикордонне оподаткування, акцизи й розвинене внутрішнє оподаткування, субсидії внутрішнім товаровиробникам та інші засоби, теорія, техніка і практика яких добре розроблена в багатьох країнах світу;

- адміністративні методи регулювання: заборони й обмеження експорту та імпорту, ліцензування й контингентування ввозу та вивозу, добровільне обмеження експорту і деякі інші, які широко використовуються у світовій практиці;

- так звані технічні бар'єри в торгівлі: стандарти й технічні норми, методи визначення відповідності стандартам, правила і норми безпеки, системи сертифікації низки товарів, санітарно-ветеринарні норми та норми охорони здоров'я, засоби, пов'язані із захистом навколишнього середовища та ін.;

- заходи, які мають сприяти національним експортерам і виробникам товарів для експорту;

- валютно-фінансові інструменти: маневрування обліковою банківською ставкою, які впливають на підвищення або зменшення національного валютного курсу, використання кредитних механізмів тощо [8, с.257].

Вивчення досвіду державного регулювання зовнішньої торгівлі розвинених країн показує, що роль прямого адміністративного втручання зростає в найзвичайних умовах, коли необхідно централізувати витрачання й надходження валютних ресурсів, забезпечити енергією, сировиною й дефіцитними матеріалами найважливіші галузі економіки. У періоди нормального економічного розвитку співвідношення між адміністративними та економічними інструментами державного регулювання змінюється на користь останніх. Характерною особливістю державного регулювання зовнішньої торгівлі в період підйому є розширення експорту й імпорту при скороченні дії прямого адміністративного впливу. Але й у цей період механізм державного регулювання в більшості країн зберігає комплексний характер, поєднуючи адміністративні й економічні інструменти. Це пов'язано з тим, що становлення та розвиток державного регулювання зовнішньоторговельних відносин у країнах із розвинутою економікою

пройшли значний еволюційний шлях. Протягом декількох століть у високо розвинутих індустріальних країнах світу з урядової ініціативи здійснювалися заходи, направлені на регулювання відносин у сфері міжнародної торгівлі. Зважаючи на те, яке місце посідають ці країни на сьогодні на світовому ринку, можна зробити висновок, що їх методи регулювання зовнішньої торгівлі є досить ефективними і постійно удосконалюються [10, с.118].

В сучасних умовах торговельні бар'єри поступово переміщуються із державних кордонів (тарифи і квоти) за їх межі (нетарифні бар'єри), і, зрештою, переходять на корпоративний рівень (поширення корпоративного регулювання та стандартів, викривлення конкуренції у межах глобальних ланцюгів вартості). Приватне корпоративне регулювання, що стосується трудових стандартів, екологічних показників та політики у сфері прав людини, можуть змінювати критерії економічної конкурентоспроможності. Відповідно торговельна політика та преференційні торговельні угоди захищають окремих національних виробників, але одночасно завдають шкоди іншим [1, с.74]. Однак зовнішньоторговельні домовленості України, в т.ч. Угода про асоціацію з ЄС, дають органам державної виконавчої влади низку інституційних можливостей для розвитку і захисту внутрішнього ринку [3, с.515].

Слід зазначити, що при розробці економічної політики уряд кожної країни не може не враховувати механізм взаємозв'язку макроекономічних показників у відкритій економіці. При цьому, перш за все, мають бути визначені та виміряні основні макроекономічні змінні, що характеризують участь країни в міжнародному обміні товарами, послугами і капіталом, а потім побудована макроекономічна модель, що описує взаємозв'язки цих змінних. За допомогою такої моделі можна проаналізувати, як впливає на потоки товарів, послуг і капіталів економічна політика, що проводиться в окремій країні та інших країнах. Основою для такого макроекономічного аналізу є платіжний баланс країни. Особливої актуальності платіжний баланс набуває у зв'язку з тим, що його сприятливі показники є кінцевою метою та головним критерієм оцінки ефективності використання передових інструментів розвитку та балансування міжнародної торгівлі, які були проаналізовані вище.

Платіжний баланс — це вартісне вираження всього комплексу макроекономічних зв'язків країни у формі співвідношення надходження грошових коштів і платежів внаслідок здійснення зовнішньоекономічних операцій країни, її участі в світовому господарстві. За формою складання платіжний баланс визначається як статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведено сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів певної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період [12, с. 89-90].

Платіжний баланс складається за принципом подвійного запису (подвійного рахунку). Система подвійного запису означає, що кожна міжнародна операція у платіжному балансі відображається двічі: по кредиту одного рахунку і дебету іншого. Виходячи з принципу подвійного запису, загальна сума кредиту має дорівнювати загальній сумі дебету для всього платіжного балансу, проте очевидно, що за його окремими розділами може виникати дисбаланс між кредитом і дебетом. Якщо кредит за розділом балансу



більше дебету, має місце додатне сальдо, якщо дебет більше кредиту, то від'ємне сальдо або дефіцит. В основі розрахунку платіжного балансу лежить концепція балансу потоків платежів. Якщо розрахувати суми закордонних активів держави та її міжнародних зобов'язань на певну дату, то ми отримаємо баланс міжнародної заборгованості країни, який ще називають міжнародною інвестиційною позицією. Якщо активи перевищують зобов'язання, то країна є нетто-інвестором (або кредитором). У протилежному випадку країна вважається нетто-боржником [6, с. 106].

У складі платіжного балансу відкритої економічної системи можна виділити такі розділи: торговельний баланс, баланс послуг і некомерційних платежів, баланс доходів, баланс трансфертів, баланс руху капіталів і кредитів, баланс руху резервних активів. Показники зовнішньої торгівлі (табл.1) традиційно посідають важливе місце у платіжному балансі. Аналіз статті “Баланс товарів” вказує, що Україна купує товарів більше ніж продає за кордон як у 2011, 2016, так і у 2021рр., тобто має негативне сальдо торгівлі товарами, в той час як аналіз статті “Баланс послуг” засвідчує, що з послугами ситуація в ті самі роки є кращою, сальдо торгівлі є позитивним.

“Баланс первинних доходів”: первинні доходи — це оплата праці та інвестиційні доходи. Стосовно статті “Оплата праці (баланс)” важливо зазначити, що, наприклад, українці в 2021 р. заробили за кордоном більше ніж іноземці в Україні, однак стаття “Доходи від інвестицій (баланс)” демонструє, що українські компанії виплатили іноземним більше дивідендів, відсотків та ренти. Аналіз статті “Баланс вторинних доходів” демонструє, що надходження приватних та інституціональних трансфертів, у т.ч. міжнародної допомоги, перевищує їх надання.

Можна констатувати, що співвідношення вартості експорту й імпорту товарів утворює торговельний баланс. Стан торговельного балансу відображає ступінь залежності країни від зовнішніх ринків. Якщо експорт перевищує імпорт, то сальдо торгового балансу додатне. І навпаки, якщо імпорт перевищує експорт, то сальдо торговельного балансу від'ємне. Торговельний баланс з додатним сальдо називають активним, а з від'ємним сальдо — пасивним. Економічне значення активу або дефіциту торговельного балансу стосовно конкретної країни залежить від її становища у світовому господарстві, характеру її зв'язків із партнерами і загальної економічної політики.

Для країн, що відстають від лідерів за рівнем економічного розвитку, активний торговельний баланс необхідний як джерело валютних коштів для оплати імпорту ліцензій, доходів від іноземних інвестицій та інших міжнародних зобов'язань. Пасивний торговельний баланс вважається небажаним і, зазвичай, оцінюється як ознака слабкості світогосподарських позицій країни. Це відноситься до країн, що розвиваються, які відчувають нестачу валютних надходжень. Для економічно розвинених країн пасивний торговельний баланс може мати інше значення.

Правова база СОТ дає країні змогу використовувати для захисту національних виробників низку антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних захисних заходів за умови їх відповідності встановленим нею правилам.

Таблиця 1. Платіжний баланс України, млн. дол. США, [13]

| Статті балансу                                       | 2011          | 2016         | 2021         |
|------------------------------------------------------|---------------|--------------|--------------|
| <b>А. Рахунок поточних операцій</b>                  | <b>-10233</b> | <b>-1866</b> | <b>-3882</b> |
| Баланс товарів та послуг                             | -10145        | -6453        | -2671        |
| Баланс товарів                                       | -18031        | -6942        | -6642        |
| Експорт товарів                                      | 62383         | 33560        | 63113        |
| Імпорт товарів                                       | 80414         | 40502        | 69755        |
| Баланс послуг                                        | 7886          | 489          | 3971         |
| Експорт послуг                                       | 21269         | 12448        | 18391        |
| Імпорт послуг                                        | 13383         | 11959        | 14420        |
| Баланс первинних доходів                             | -3796         | 951          | -5833        |
| Надходження                                          | 5485          | 6889         | 13996        |
| Виплати                                              | 9281          | 5938         | 19829        |
| Оплата праці (баланс)                                | 4808          | 6694         | 13568        |
| Надходження                                          | 4825          | 6731         | 13591        |
| Виплати                                              | 17            | 37           | 23           |
| Доходи від інвестицій (баланс)                       | -8604         | -5743        | -19401       |
| Надходження                                          | 660           | 158          | 405          |
| Виплати                                              | 9264          | 5901         | 19806        |
| Баланс вторинних доходів                             | 3708          | 3636         | 4622         |
| Надходження                                          | 4751          | 4627         | 6827         |
| Виплати                                              | 1043          | 991          | 2205         |
| <b>В. Рахунок операцій з капіталом</b>               | <b>101</b>    | <b>92</b>    | <b>15</b>    |
| Чисте кредитування (+)/ чисте запозичення (-) (=A+B) | -10132        | -1774        | -3867        |
| <b>С. Фінансовий рахунок</b>                         | <b>-7677</b>  | <b>-3120</b> | <b>-4354</b> |
| Прямі інвестиції (сальдо)                            | -7015         | -3955        | -7518        |
| Прямі інвестиції: активи                             | 192           | 173          | 436          |
| Прямі інвестиції: пасиви                             | 7207          | 4128         | 7954         |
| Портфельні інвестиції (сальдо)                       | -1569         | -293         | -1024        |
| Портфельні інвестиції: активи                        | 48            | -77          | -70          |
| Портфельні інвестиції: пасиви                        | 1617          | 216          | 954          |
| Акціонерний капітал                                  | 519           | 69           | -73          |
| Боргові цінні папери                                 | 1098          | 147          | 1027         |
| Сектор державного управління                         | 1040          | 256          | -99          |
| Банки                                                | -1026         | -88          | -576         |
| Інші сектори                                         | 1084          | -21          | 1702         |
| Інші інвестиції (сальдо)                             | 1878          | 553          | 5844         |
| Інші інвестиції: активи                              | 9883          | -2762        | 7746         |
| Центральний банк                                     | -12           | -15          | 34           |
| Банки                                                | -139          | -700         | 903          |
| Інші сектори                                         | 10034         | -2059        | 6809         |
| Інші інвестиції: пасиви                              | 8005          | -3315        | 1902         |
| Центральний банк                                     | 3             | -1303        | 0            |
| Сектор державного управління                         | 77            | 252          | 1547         |
| Банки                                                | -2108         | -2628        | 372          |
| Інші сектори                                         | 10033         | 364          | -17          |
| Довгострокові кредити                                | 4925          | -421         | 222          |
| Короткострокові кредити                              | 1027          | 185          | 130          |
| Торгові кредити                                      | 4081          | 600          | -369         |
| Помилки та упушення                                  | 971           | -575         | 1826         |
| <b>Д. Зведений баланс (=A+B-C)</b>                   | <b>-2455</b>  | <b>1346</b>  | <b>487</b>   |
| <b>Е. Резерви та пов'язані статті</b>                | <b>-2455</b>  | <b>1346</b>  | <b>487</b>   |
| Резервні активи                                      | -2455         | 2348         | 2532         |
| Кредити МВФ                                          | 0             | 1002         | -685         |

\* без урахування окупованих територій Криму, Севастополя, частини Донбасу.



При цьому, положення Угоди про асоціацію з ЄС значно обмежують можливості державної допомоги з метою модернізації галузей та підтримки вітчизняних виробників внаслідок жорстких вимог щодо захисту конкуренції та недискримінаційної торгівлі [3, с. 517].

Аналіз позицій України у світовому господарстві на основі дослідження показників окреслених розділів платіжного балансу свідчить про неефективну інтеграцію вітчизняної економіки у світовий ринок товарів і послуг.

На стан платіжного балансу країни впливає значна кількість чинників, основні з яких систематизовано у таблиці 2.

**Таблиця 2. Характеристика основних чинників, що впливають на платіжний баланс країни, [6, с. 117-118].**

| Чинник                                                              | Характеристика                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|---------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Нерівномірність економічного розвитку країн, міжнародна конкуренція | Еволюція основних статей платіжного балансу конкретної країни відображає зміни співвідношення син центрів суперництва у світовій економіці                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Циклічні коливання економіки                                        | У платіжних балансах знаходять вираження вагання, підйоми і спади господарської активності, оскільки від стану національної економіки залежать результати її зовнішньоекономічних операцій                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Зростання закордонних державних витрат                              | Непряма дія витрат на платіжний баланс визначається їх впливом на умови виробництва, темпи економічного зростання, а також масштабами вилучення ресурсів з експортних галузей народного господарства                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Вивіз капіталу                                                      | Чинять подвійний вплив на платіжний баланс країни. Зокрема, вивіз капіталу збільшує його пасив, відволікає кошти, які могли б бути використані для модернізації експортних галузей. Крім того, на відміну від внутрішніх капіталовкладень експорт капіталу знижує можливий мультиплікаційний ефект у національній економіці, оскільки витрачається в основному на покупку іноземних сировини, робочої сили, устаткування. У той же час експорту капіталу служить базою припливу в країну чрез певний період відсотків і дивідендів |
| Ввезення капіталу                                                   | Чинить на платіжний баланс країни-імпортера двоякий вплив. Іноземні капітали позитивно впливають на платіжний баланс країни-імпортера лише за умови їх самоокуповування: якщо використання капіталів приносить доходи, частина яких прямує на погашення зовнішньої заборгованості. Інакше дія прямих інвестицій на платіжний баланс країни-імпортера капіталу може бути негативною                                                                                                                                                 |
| Інфляція                                                            | Чинить на платіжний баланс країни негативний вплив. Підвищення внутрішніх цін знижує конкурентоспроможність національних товарів, утрудняючи їх експорт, заохочує імпорт товарів, сприяє відпливу капіталів за кордон.                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| Надзвичайні обставини                                               | Надзвичайні обставини – неврожай, стихійні лиха, катастрофи тощо – негативно впливають на платіжний баланс країни                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| Торговельні обмеження                                               | Платіжні баланси реагують на дискримінацію країн, на бар'єри, зокрема, митні, перешкоджають розвитку взаємовигідних економічних відносин                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |

Особливе місце серед інструментів, що використовуються як засіб державного регулювання платіжного балансу, посідає валютний курс, підвищення або пониження якого безпосередньо впливає на економічний стан країни (змінюються її зовнішньоекономічні показники, валютні резерви, заборгованість, динаміка товарних і фінансових потоків). Якщо запроваджується фіксований валютний курс (у тій чи іншій формі), то відбувається відновлення рівноваги безпосередньо за позиціями платіжного балансу. За плаваючого валютного курсу, рівновага відновлюється на валютному ринку, а валютний курс змінюється доти, доки не вирівнюються попит і пропозиція іноземної валюти в межах поточних і довгострокових капітальних трансфертів [10].

Оскільки міжнародні платіжні відносини розвиваються впродовж тривалого часу, формування світового господарства вимагає зіставлення проказників міжнародних розрахунків окремих країн. Тому принципи складання платіжного балансу окремих країн все більше уніфікуються. Сучасні форми представлення платіжного балансу є результатом тривалої еволюції теорії платіжного балансу і практики його складання. Досягненню певної одноманітності в наданні даних міжнародних розрахунків сприяла діяльність МВФ. Запропонована МВФ методологія платіжного балансу ґрунтується на прийнятій системі побудови статей платіжних балансів провідних країн, але з деякими модифікаціями, які роблять її універсальною і дозволяють порівнювати й аналізувати платіжні баланси не лише розвинених, але і країн, що розвиваються, а також країн, що здійснюють перехід до ринкової економіки. Розробка і складання платіжного балансу є обов'язковою умовою для усіх країн-членів МВФ. Прийнята МВФ система класифікації статей платіжного балансу використовується країнами-членами Фонду як основа національних методів класифікації.

Політика уряду має вирішальне значення для формування ефективного бізнес-середовища, яке крім сильних інституцій, розвинутої інфраструктури, доступу до робочої сили та джерел фінансування повинно включати сприятливу макроекономічну політику, що є ключовим аспектом для успішної інтеграції та спеціалізації у сегментах із високою доданою вартістю [1, с.205].

Виконання зобов'язань, передбачених зовнішньоторговельними договорами України, особливе місце серед яких займає Угода про асоціацію з ЄС, генерує низку загроз вітчизняному внутрішньому ринку. Мова, зокрема, йде про: вибіркове впровадження європейських стандартів і норм, що заганняє внутрішнє виробництво у пастку незавершеного регуляторного поля країни, провокує виникнення комерційних конфліктів та знижує конкурентоздатність вітчизняних продуктів на внутрішньому ринку; високі темпи виходу на український ринок європейських товарів і послуг, не пов'язаних з новими вітчизняними технологічними рішеннями, що стримує виробництво конкурентоздатної продукції; деформації внутрішнього ринку шляхом «підтягування» внутрішніх цін до середньоевропейських, що підвищує бюджетні видатки та консервує вади національного регулювання у цій сфері; посилення залежності українських виробників від імпорту технологій та виробничого обладнання, що зберігає технологічну відсталість країни і низьку конкурентоздатність вітчизняних товарів; гальмування темпів формування

спільного з ЄС ринку, що загострює невизначеність у підприємницькому середовищі, відкладає ділову активність малих і середніх підприємств на майбутнє та обмежує діяльність великих виробників на третіх ринках; стимулювання відкритістю внутрішнього ринку та спрощенням зовнішньоекономічної діяльності відтоку кваліфікованих трудових ресурсів та зростання імміграційного тиску з країн, що розвиваються [3, с.516].

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, економічна політика, що проводиться в сучасних умовах державою, є складною системою заходів, спрямованих на створення оптимальних умов функціонування народного господарства, в той час як однією з умов ефективного функціонування відкритої економічної системи є відсутність дефіциту платіжного балансу країни. Для країни з перехідною економікою дуже актуальним є використання обмеженого національного протекціонізму, захист за допомогою системи спеціальних інструментів національного виробництва, національного ринку. Застосування того чи іншого інструменту регулювання міжнародної торгівлі має певні наслідки як для ринку даного товару, так і для економіки країни в цілому. Тому дуже важливим є визначити, які із інструментів чи їх комплекс, слід використовувати в конкретній ситуації, який з них дає найбільший економічний ефект.

1. Черкас Н.І. (2019). Економічний вимір глобальної мережевізації та конкурентоспроможності: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». К.: КНЕУ ім. В.Гетьмана, 2019. 522 с.

2. Богацька Н.М. (2017). Аналіз розвитку зовнішньоторговельної діяльності України та можливості її покращення. Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського. Вип.18. С.24-27.

3. Власюк Т.О. (2019). Забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України на товарних ринках: дис. ... д-ра екон. наук: 24.04.01, 08.00.02. Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". Київ. 583 с.

4. Геєць В.М., Гриценко А.А. (2019). "Новий прагматизм" як інструмент інклюзивної глобалізації (до 70-річчя професора Колодко). Економіка України. №1. С.3-15. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.003>

5. Гребельник О.П., Донченко О.О., Мельник Т.М. та ін. (2002). Регулювання зовнішньоекономічної діяльності. К.КНТЕУ. 280 с.

6. Мазаракі А.А. (2014). Міжнародна економіка. К. КНТЕУ, 324 с.

7. Матвеева В. (2008). Зовнішньоторговельна детермінанта інтеграції України до системи світового господарства. Вісник КНТЕУ. №2. С.24-31.

8. Онищенко О.А. (2009). Механізм державного регулювання зовнішньої торгівлі. Теорія та практика державного управління. Вип.2. С.253-260.

9. Гузья І.Ю. (2017). Актуалітети зовнішньоторговельної політики України. К.: Нац. акад. упр. 297 с.

10. Гузья І.Ю. (2015). Україна в глобальній торгівлі. К.: Зовнішня торгівля. 235с.

11. Радзієвська С.О. (2018). Регіоналізація і глобалізація: взаємозв'язки та перспективи безконфронтаційного розвитку. К.: "СІК ГРУП УКРАЇНА". 376 с.

12. Методологічні основи розробки платіжного балансу та зовнішнього боргу України (2010). Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2009 рік. К.НБУ. С.89-90.

13. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/2021/>

---

1. Cherkas N.I. (2019). Ekonomichnyy vymir hlobal'noy merezhevizatsiyi ta konkurentospro-mozhnosti: dys. ... d-ra ekon. nauk: spets. 08.00.02 «Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vid-nosyny». [Economic dimension of global networking and competitiveness: thesis. ... Dr. Econ. Sciences: specialist 08.00.02 "World economy and international economic relations"]. K.: KNEU im. V.Het' mana, 2019. 522 s. [K.: KNEU named after V. Hetman, 2019. 522 p.]

2. Bohats ka N.M. (2017). Analiz rozvytku zovnishn otorhovel noyi diyal nosti Ukrayiny ta mozhlyvot-si yiyi pokrashchennya. [Analysis of the development of foreign trade activity of Ukraine and the possibility of its improvement.] Mykolayivs kyy natsional nyy universytet imeni V.O.Sukhomlyns koho. Vyp.18. S.24-27. [Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Issue 18. P. 24-27.]
3. Vlasjuk T.O. (2019). Zabezpechennya zovnishn otorhovel noyi bezpeky Ukrayiny na tovarnykh rynkakh: dys. ... d-ra ekon. nauk: 24.04.01, 08.00.02. [Ensuring Ukraine's foreign trade security on commodity markets: dissertation. ... Dr. Econ. Sciences: 24.04.01, 08.00.02.] Derzh. VNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Het mana". Kyiv. 583 s. [Vadym Hetman Kyiv National Economic University. Kyiv. 583 p.]
4. Geets V.M., Grytsenko A.A. (2019). "Novyy prahmatyzm" yak instrument inklyuzyvnoyi hlobalizatsiyi (do 70-richchya profesora Kolodko). ["New pragmatism" as a tool of inclusive globalization (for Professor Kolodko's 70th birthday)] Ekonomika Ukrayiny. [Economy of Ukraine] №1. S.3-15. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.003>
5. Hrebel nyk O.P., Donchenko O.O., Mel nyk T.M. ta in. (2002). Rehulyuvannya zovnishn oekonmoichnoyi diyal nosti. [Regulation of foreign economic activity.] K.KNTEU. 280 p.
6. Mazaraki A.A. (2014). Mizhnarodna ekonomika [International Economics]. K. KNTEU, 324 p.
7. Matvyeyeva V. (2008). Zovnishn otorhovel na determinanta inte hratsiyi Ukrayiny do systemy svitovoho hospodarstva [Foreign trade determinant of Ukraine's integration into the world economy]. Visnyk KNTEU [Bulletin of KNTEU] №2. S.24-31.
8. Onyshchenko O.A. (2009). Mekhanizm derzhavnoho rehulyuvannya zovnishn oyi torhivli [Mechanism of state regulation of foreign trade]. Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya [Theory and practice of public administration]. Issue 2. P.253-260.
9. Guzhva I.Yu. (2017). Aktualitety zovnishn otorhovel noyi polityky Ukrayiny [Actualities of Ukraine's foreign trade policy]. K.: National Academy of Management. 297 p.
10. Guzhva I.Yu. (2015). Ukrayina v hlobal niy torhivli [Ukraine in global trade]. K.: Foreign trade. 235 p.
11. Radziyevs ka S.O. (2018). Rehionalizatsiya i hlobalizatsiya: vzayemozv yazky ta perspektyvy bezkonfrontatsynoho rozvytku [Regionalization and globalization: interrelationships and prospects for non-confrontational development.] K.: "CIK HRUP UKRAYINA". 376 s.
12. Metodolohichni osnovy rozrobky platizhnoho balansu ta zovnishn oho borhu Ukrayiny (2010). [Methodological foundations of the development of the balance of payments and external debt of Ukraine] Platizhnyy balans i zovnishniy borh Ukrayiny za 2009 rik. K.NBU. S.89-90. [Balance of payments and external debt of Ukraine]. K.NBU. P.89-90.
13. Minfin.URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/2021/>